

Regionbibliotek Västerbotten
Regional kulturverksamhet
Region Västerbotten

Regional biblioteksplan 2025– 2028

Regional biblioteksplan 2025–2028

Remissversion

Handläggare: Helena Björnwall Åström, regionbibliotekschef

Verksamhet: Regionbibliotek Västerbotten

Datum: 2024-XX-XX

Diarienummer: RUN 50–2024

Regionbibliotek Västerbotten har som uppdrag att främja utveckling, samarbete och kvalitet hos länets folkbibliotek. Arbetsfältet är hela länet, samtliga 15 kommuner. Regionbiblioteket har även ansvar för länets tre sjukhusbibliotek, och denna plan utgör ett styrdokument för båda verksamheterna.

Bild av länet

Regional biblioteksplan Västerbotten 2025–2028

*“§2 Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.”
(Bibliotekslagen 2013:801)*

Inledning, syfte mm.

Biblioteksverksamheten i det allmänna biblioteksväsendet regleras av bibliotekslagen (2013:801). Regionbibliotek Västerbotten har ett lagstadgat uppdrag att främja utveckling, kvalitet och samarbete mellan länets folkbibliotek.

Regionbiblioteket är en del av kulturverksamheten inom den regionala utvecklingsförvaltningen och ingår i den statliga kultursamverkansmodellen.

Regionbiblioteket har även ett ansvar för litteraturen som konstform samt länets tre sjukhusbibliotek; kultur och hälsa-verksamheten. Regionbibliotek Västerbotten innefattar alltså tre olika verksamheter med delvis skilda målgrupper.

Den regionala biblioteksplanen kompletterar den regionala kulturplanen. Utöver den regionala biblioteksplanen tas en årlig verksamhetsplan fram, där utvärderingsbara mål formuleras och aktiviteter konkretiseras.

Den regionala biblioteksplanen är styrande för den egna verksamheten och för politiska beslut som rör biblioteksverksamhet på regional nivå. Denna plan innehåller särskilt prioriterade insatsområden för Regionbibliotek Västerbotten under 2025–2028.

Planens syfte är att:

- synliggöra verksamhetens uppdrag, ansvarsområden och kompetens
- vara ett stöd för planering och prioritering av utvecklingsinsatser för den regionala biblioteksverksamheten, litteraturen som konstform och sjukhusbiblioteken
- inspirera och vara ett stöd för folkbiblioteken i deras arbete de närmaste fyra åren

Regional biblioteksplan för Västerbottens län 2025–2028 har utarbetats i dialog och samverkan med länets folkbibliotek, och antogs av regionfullmäktige 2024-XX-XX. Planen kommer att följas upp i enlighet med Region Västerbottens rutiner för kvalitetsuppföljning och revideras vart fjärde år.

Prioriterade målgrupper

Enligt bibliotekslagen ska biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ägna särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning, urfolket samerna och de nationella minoriteterna samt personer med annat modersmål än svenska. Dessutom ska biblioteken ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning. Regionbiblioteket ska i sina insatser beakta de prioriterade målgrupperna och stödja folkbiblioteken i deras arbete med dessa.

Regional biblioteksverksamhet

Målgrupp: Folkbiblioteken i Västerbotten

Regionbibliotek Västerbotten är en kompetens- och utvecklingsnod vars primära målgrupp utgörs av folkbiblioteken i Västerbotten. Vi arbetar med verksamhetsutveckling med stort fokus på läs- och litteraturfrämjande samt frågor som rör tillgänglighet och inkludering i samhället.

Arbets sättet är processinriktat och användardrivet via exempelvis dialog med folkbiblioteken eftersom det är deras behov och förutsättningar som är utgångspunkt för verksamheten. Genom att pröva oss fram och dela erfarenheter med kollegor och användare lär vi oss både snabbare och djupare. Regionbibliotek Västerbotten tillvaratar kraften i det kollegiala lärandet för att tillsammans med folkbiblioteken utvecklas som lärande organisation.

Regionbiblioteket värnar de mänskliga rättigheterna och det demokratiska samtalet. Vi har särskilt fokus på barns och ungas rätt till bibliotek, jämlikhet, jämställdhet, tillgänglighet, rättigheter för hbtqi-personer, urfolket samerna och de nationella minoriteterna. Därutöver verkar vi för interkulturellt arbete samt internationalisering.

Utvecklingsområden 2025–2028

I Kulturplan Region Västerbotten 2024–2027 anges sju utvecklingsområden för regionbiblioteket, vilka här presenteras mer ingående. De olika utvecklingsområdena utgör delar av en helhet och är i praktiken förutsättningar för varandra. Det första området är grundläggande för de övriga och ska ses som övergripande för samtliga delar inom regionbiblioteket.

Utvecklingsområde 1: Stärka biblioteken som demokratiska mötesplatser och aktiva noder i samhället

Biblioteken utgör en central arena för demokrati med uppdraget att tillhandahålla information och kunskap samt stimulera fri åsiktsbildning. Regionbiblioteket verkar för fortsatt utveckling och fördjupning av denna arenas verksamhet och demokratiska möjlighet. Tillgänglighet, mångfald och ett normkritiskt och inkluderande förhållningssätt är viktiga parametrar. Genom kontinuerliga fortbildningsinsatser stärks folkbiblioteken i sitt arbete.

Tillgänglighet är ett begrepp som innefattar många aspekter. Det kan handla om demografiska eller geografiska förutsättningar, tillgång till internet, digital kompetens eller fysisk tillgänglighet utifrån funktionsnedsättningar. Bibliotek är till för alla, något som också uttrycks i bibliotekslagen. Regionbiblioteket utgår i sitt tillgänglighetsarbete främst från diskrimineringsgrunderna. Klass, utbildningsnivå och flyktingstatus är exempel på andra faktorer som kan leda till diskriminering.

Ruta med diskrimineringsgrunderna

I Västerbotten talas många olika språk förutom svenska. Ett fokusområde för att fortsätta vara en demokratisk arena är tillgång till information på olika språk samt ett medieutbud med språklig bredd.

Från och med 2020 är barnkonventionen lag i Sverige. Regionbibliotekets uppdrag är att dels erbjuda fortbildning inom barnrätt, dels att aktivt omvärldsbevaka för att följa utvecklingen nationellt. Ett särskilt prioriterat område är att stärka och stimulera små barns språkutveckling, i samarbete med barnhälsovården i Västerbotten, folkhälsoenheten, logopedmottagningen på Norrlands universitetssjukhus, projektet samisk hälsa samt de berörda kommunerna.

Regionbiblioteket ska under planperioden:

Framhålla bibliotekens demokratiska uppdrag och dess betydande roll i ett hållbart samhälle genom att:

- Kontinuerligt anordna fortbildning om det demokratiska uppdragets möjligheter och utmaningar
- Framhålla mångfaldsperspektivet
- Stärka tillgänglighetsperspektivet
- Öka kunskapen om barnrätt inom folk- och sjukhusbiblioteken

Utvecklingsområde 2: Undersöka bibliotekens roll inom totalförsvaret

Biblioteken i länet ingår i en lagstadgad infrastruktur där det finns en hög kompetens kring medie- och informationskunnighet. Biblioteken har dessutom ett högt förtroende som institution i varje samhälle, och ligger oftast centralt placerade. Allt detta sammantaget gör biblioteken till både inkluderande, tillgängliga och väl kända platser för länets alla invånare. Vanan att tillmötesgå allmänhetens behov gör biblioteken till självklara funktioner att söka sig till, även i kris.

Bibliotekens beredskap för kris och krig behöver dock stärkas, inte minst utifrån det försämrade säkerhetspolitiska omvärldsläget, och detta arbete kommer regionbiblioteket att ha ett stort fokus på under den kommande planperioden. Det kan till exempel handla om att informera om betydelsen av att utse bibliotek till samhällsviktiga verksamheter, att hitta rätt stödmaterial, öva på krissituationer eller att utarbeta en kontinuitetsplan. Arbetet med medie- och informationskunnighet är också nära kopplat till beredskap, inte minst när det gäller informationspåverkan.

Inom detta område sker en samverkan med de regionala biblioteksverksamheterna i övriga norrlän (Norrbotten, Jämtland/Härjedalen och Västernorrland) samt med stöd av bland annat Länsstyrelsen och Myndigheten för beskydd och beredskap (MSB).

Regionbiblioteket ska under planperioden:

- Stärka biblioteken i deras beredskapsarbete
- Synliggöra bibliotekens roll för ett demokratiskt samhälle

Utvecklingsområde 3: Öka bibliotekens digitala kompetens samt verka för en hållbar medie- och informationskunnighet (MIK)

Digitaliseringen av samhället innebär stora och ibland snabba förändringar som kräver samverkan och helhetsperspektiv för att bli en positiv kraft. Saknas de bitarna riskerar man ett digitalt utanförskap, framför allt bland befolkningsgrupper som redan är utsatta. Här påverkar också faktorer som var man bor, ålder, tekniskt kunnande och privatekonomi. Den tekniska utvecklingen går framåt med hög hastighet, inte minst inom artificiell intelligens. Här kommer regionbiblioteket att behöva vara omvärldsbevakare och framtidsspanare för att kunna stötta biblioteken.

Digital kompetens innebär i korthet förmågan att använda informationsteknik och digital teknik. Medie- och informationskunnighet, MIK, är ett komplext paraplybegrepp som innefattar de kunskaper som krävs för att hitta, undersöka, kritiskt värdera och skapa information i olika medier och sammanhang. Det handlar också - bland mycket annat - om att kunna förstå sociala medier; både hur de används, hur de styrs och vilken roll de spelar. Medie- och informationskunnighet är kort sagt en förutsättning för att aktivt kunna delta i och förstå de demokratiska processerna i samhället.

Regionbiblioteket ska under planperioden:

- Bidra till att bibliotekens kunskap inom medie- och informationskunnighet utvecklas och stärks
- Tillsammans med biblioteken fortsätta utforska vad ny digital teknik innebär för verksamheten och användarna

Utvecklingsområde 4: Synliggöra urfolket samerna och de nationella minoriteterna samt tillgängliggöra bibliotekens utbud för dessa grupper

Att tillhöra en nationell minoritet innebär stärkta rättigheter på flera områden enligt lag, till exempel att offentlig verksamhet har ett särskilt ansvar för att skydda och värna språk och kultur för den aktuella minoriteten.

Sveriges fem erkända nationella minoriteter är judar, romer, sverigefinnar, tornedalingar och samer, som även är ett urfolk enligt grundlagen. De erkända nationella minoritetsspråken är jiddisch, romska, finska, meänkieli samt samiska (varav finskan, meänkielin och samiskan sedan 2019 har förstärkt skydd). Region Västerbotten är förvaltningsområde för de sistnämnda språken.

När det gäller det samiska perspektivet är det viktigt att belysa att samernas geografiska bosättningsområde, Sápmi, sträcker sig över både läns- och riksgränser, och att det därför är av stor vikt att ombesörja tillgänglighet och bibliotekssamverkan inom hela det gränsöverskridande område som Sápmi utgör. Mobil biblioteksverksamhet fyller därför en särskilt viktig funktion här, till exempel via biblioteksbuskar.

Litteratur på de nationella minoritetsspråken har en utsatt ställning nationellt med liten utgivning och få författare. Samverkan med de nationella minoritetsgrupperna och urfolket samer behöver utökas, så att deras språk, litteratur och författare stärks och utvecklas. Även språknätverket Miessie, med fokus på de minsta barnen och det samiska språket, kommer att utvecklas och stärkas, tillsammans med andra regioner.

Regionbiblioteket ska under planperioden:

- Stärka biblioteken med fortsatt kompetensutveckling kring urfolket samerna och de nationella minoriteterna
- Stärka samisk identitet och språk för barn och unga

Utvecklingsområde 5: Stötta biblioteken i deras läs- och litteraturfrämjande arbete

Att kunna ta del av information och litteratur är grundläggande för lärande och delaktighet i ett demokratiskt samhälle. För att kunna göra det behöver varje individ ha tillgång till ett språk. Den språkutvecklande processen startar redan hos det lilla barnet, vars ordförråd ökar och utvecklas genom högläsning, samtal och berättande. Bibliotekens läsfrämjande uppdrag hänger samman med språkutveckling. Med särskilt fokus på de allra minsta barnen och deras familjer bedriver regionbiblioteket ett samarbete med andra läs- och språkfrämjare kring små barns språkutveckling.

Läsning bidrar till personlig utveckling, konstnärliga upplevelser och bildning. Att arbeta läsfrämjande – och att verka för läslust - är därför en av bibliotekens viktigaste uppgifter, i synnerhet som både nationella och internationella rapporter visat att läsförmågan och läsförståelsen sjunker hos vissa befolkningsgrupper i samhället. Tillgången till litteratur, upplevelsen av det lästa och det egna skapandet är förutsättningar för bildning. Ett vidgat text- och litteraturbegrepp innebär olika sätt att ta till sig och skapa egna berättelser genom bild, film, musik och andra medier och ny teknik.

Regionbiblioteket ska under planperioden:

- Stärka och stimulera bibliotekens arbete med tidiga insatser för små barns språkutveckling
- Stötta biblioteken i metodutveckling med särskilt fokus på tillgänglig läsning
- Tillsammans med folkbiblioteken utforska ett vidgat berättande

Litteraturen som konstform

Målgrupp: Författare, skribenter och blivande författare i länet samt folkbiblioteken

Utvecklingsområde 6: Stärka den litterära infrastrukturen

Att skriva och uttrycka sig fritt och kunna göra sig hörd är en förutsättning för demokratin. Litteraturen bidrar till mångfald och inkludering, och att synliggöra, problematisera och förändra maktstrukturer och ojämlikhet.

Regionbibliotek Västerbotten vill verka för att fler ska få förutsättningar för att utveckla sitt skrivande så att det kan leda till författarskap som i sin tur ges möjlighet att växa, utvecklas och nå ut. Det är angeläget att stötta och lyfta berättelser, traditioner, erfarenheter och litteratur som kommit till Västerbotten tillsammans med människor som flyttat hit från andra delar av världen. Glesbygdsperspektivet behöver också beaktas så att hela länets litteraturutövare får likvärdiga förutsättningar.

Den litterära scenen behöver breddas för att göra plats för nya former av berättande och litterära utövare. Att undersöka möjligheterna för litteraturen att samverka och inspireras av andra konstformer, som till exempel dans, musik, slöjd och bild, är intressant och kan skapa nya berättelser och större tillgänglighet. Ny teknik bidrar också till utökade och mer tillgängliga litterära upplevelser.

Regionbiblioteket ska under planperioden:

- Stärka folkbiblioteken i deras litteraturförmedlande uppdrag
- Utveckla samarbetet med litterära utövare i Västerbotten
- Särskilt uppmärksamma och stötta barn och ungas skrivande
- Utforska nya litterära uttryck och tekniker

Sjukhusbiblioteken/kultur och hälsa

Målgrupp: patienter, närstående och personal vid sjukhusen i länet

Regionbibliotek Västerbotten bedriver idag kultur och hälsoverksamhet på Norrlands universitetssjukhus genom Alva kultur samt på sjukhusen i Lycksele och Skellefteå. Verksamheten erbjuder bibliotek, konstgalleri (på Alva kultur) samt ett brett programutbud.

Sjukhusbiblioteksrummet syftar till att vara en hälsofrämjande plats som präglas av öppenhet och tillgänglighet. Verksamheten bidrar till inkludering och motverkar utanförskap och ofrivillig ensamhet. Berättande och litteratur spelar en stor roll i det rehabiliterande arbetet, och metoder som biblioterapi samt läsande och skrivande i olika former prövas kontinuerligt. Ett tydligt fokus finns på barn och ungas delaktighet.

Utvecklingsområde 7: Stärka strukturer som utvecklar området kultur och hälsa

Sjukhusbibliotekens arbete med kultur och hälsa grundar sig i en bred samverkan som inbegriper kultursektorn, hälso- och sjukvården, folkhälsan och utbildningssektorn. Även med sjukvården finns flera interna samarbeten, exempelvis med lekterapi, sjukhusskolan, konstarkivet och olika nätverk. Avsikten är att främja allas rätt till kultur och nå ut till alla inom vården; patienter och anhöriga såväl som personal. Programverksamheten på sjukhusbiblioteken främjar en upplevd god hälsa, kreativitet och konstnärlig kvalitet. Sjukhusbibliotekens deltagande i regionala och nationella nätverk bidrar till ett utbyte gällande såväl kompetensutveckling som samverkan.

Till sjukhusbiblioteken i Västerbotten kommer besökare och låntagare från hela länet, men också från hela världen. Mångfalden rörande etnicitet, språk, ålder, kön och hälsa/funktionskapacitet är stor, vilket gör att bibliotekens utbud behöver spegla denna bredd. Bibliotekspersonalen behöver kontinuerlig fortbildning inom tillgänglighet och normkritik, då kunskapen inom dessa områden snabbt uppdateras. Ett särskilt fokus riktas också mot de nationella minoriteterna och i synnerhet den samiska befolkningen.

Sjukhusbiblioteken ska under planperioden:

- Stärka strukturer som utvecklar området kultur och hälsa
- Stärka den litterära och kulturella infrastrukturen inom länets sjukhus
- Främja barn och ungas rätt till kultur på sjukhus
- Stärka sjukhusbiblioteken som demokratiska mötesplatser

- Synliggöra urfolket samerna och de nationella minoriteterna samt tillgängliggöra bibliotekens utbud för dessa grupper.

Bilaga: Bibliotekslagen (2013:801)

